

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

Обпалені вогнем Афгану. Біографічні нариси, відомості, довідки, спогади, листи, документи і матеріали / Упоряд. : С.І. Горошко, Л.І. Ільчук, О.І. Кукла, В.І. Червінський; наук. ред. Ю.П. Присяжнюк. – Жашків : Вид. С.І. Горошко, 2015. – 416 с.

У часи, коли наші солдати й офіцери стоять на обороні Української Держави, а патріоти із середини по суті заново борються за встановлення національного суверенітету і підтримують перших, – соціальний (антропологічний) вимір військової історії України надає чимало корисних сюжетів для роздумів.

Саме таких матеріалів сповнена книга «Обпалені вогнем Афгану», підготовлена жашківськими і київськими дослідниками за науковою редакцією черкаського професора Юрія Присяжнюка. Власне Степанові Горошкові, Леоніду Ільчуку, Олегу Куклі і Віктору Червінському вдалося так умонтувати зібрані біографічні нариси, спогади, листи, світлини й інші документи у загальний історичний контекст ХХ століття, що участь жашківців у війні в Афганістані перестає, зрештою, бути чимось випадковим, із поясненнями на кшталт «українці виконували свій інтернаціональний обов'язок» у контексті «миролюбної місії ССРСР в усьому світі». Можна навіть сказати, що автори-упорядники художньо (але ж і документально) дуже вдало вийшли за рамки регіональної історії, сфокусуватися на якій, напевно, задумували спочатку. І показали значно ширшу перспективу наукових і простолюдних рефлексій щодо минулих, сучасних та ще можливих залучень наших громадян до військової діяльності.

Сміливість творців книги полягає передусім у тому, що вони зрушують із місця мало осмислену й досі проблему участі українців (більше примусової, ніж свідомої) у різноманітних військових акціях, керованих із Росії. Тут ми зустрічаємо заглиблення і в часи Російської імперії, і в добу насадження советської влади, і в епоху «будівництва соціалізму» та в інші, нав'язливо наговорені суспільству комуністичною ідеологією, історичні періоди. Критично мислячий читач зрозуміє, зрештою, що війна ССРСР в Афганістані (1979–1989) – це хіба ще один епізод значно більшого ланцюга світової військової агресії, колись потрібної Петербургу, а згодом – Москві (с. 6–24). Адже по розпаду Російської імперії геополітика росіян, справді, не змінилася. Цілеспрямовані завоювання в Україні, Білорусі, Туркменії, Польщі, Фінляндії, Румунії, Литві, Латвії, Естонії у 1917–1940 роках, нацистсько-советська війна, захоплення країн Центральної Європи і безліч військових операцій ССРСР у рамках «холодної війни» 1945–1991 років, названих про всяк випадок «міжнародними збройними конфліктами», як і втручання сучасної Росії в політику на Балканах, в Україні, Сирії та багатьох інших регіонах планети, – усе це логічно (та здебільшого нелогічно) пов'язані складові одного проекту, розрекламованого нині як «русский мир».

Дотепер мало хто в нашій державі подає участь українців у советсько-афганській війні в розрізі саме військової агресії однієї країни щодо другої. На те є причини: і суб'єктивні (брак самокритичності українських «афганців»; потужне «промивання мізків» із Росії; слабка розробленість українською владою відповідної політики пам'яті), й об'єктивні (і в 1979-1989 рр., і зараз військовозобов'язаний мусить виконувати накази, що виходять із

присяги захищати свій народ і Батьківщину; а щось і по сьогодні не розкривають, бо на те є печать «військової таємниці»). Треба вважати, ще менше висвітлена натеper проблема дрібних і великих військових злочинів «творців миру» на чужих територіях. Адже питання контрабанди, мародерства й наживи, згвалтувань і вбивств цивільного населення супроводжують кожну війну. Проте згадувати про це (вивчати це), що стало модно на Заході, в Україні поки що «соромляться».

А втім, з окремих біографічних свідчень, що подають упорядники книги, яку рецензую, дізнаємося: про мордування селян в Угорщині 1956 р. (с. 26–27), як советський «слон» миролюбно, але ж зі втратами, брив чеського «їжака» в 1968 р., захищаючи «соціалістичні завоювання» (с. 30, 33, 39–40).

Із видання можна дізнатися цікаві відомості про приблизний відсоток участі українців під час «урядового відрядження» на Кубу в 1961–1964 роках (с. 29), про не таку вже й «шестиденну» війну Ізраїлю з арабськими країнами наприкінці 1960-х рр. (с. 34–35), про «військових консультантів» із ССРСР в Анголі (с. 36–37) тощо.

Проте головна увага упорядників зосереджена все ж на советсько-афганській війні та участі наших земляків у ній. Третя частина книги оглядово знайомить нас із цією темою (с. 41–62). Йдеться про підготовку до вторгнення та саме введення «обмеженого контингенту советських військ» (ОКСВ) до Афганістану. Має право на існування припущення, що військовий істеблїшмент ССРСР усіх часів «лише в умовах війни, воєнних конфліктів, міжнародної напруженості почувався комфортно» (с. 44). Це підтверджується не тільки «списуванням» на війни мільярдів рублів, а свідчить також про те, чому головною політичною силою та спонсором влади після розпаду советської імперії був російський генералітет та його філії у напівзалежних республіках. У Росії ж воєнізованим стало фактично все суспільство, де найбільша частка витрат гуманітарної політики спрямована на підтримку «нормальності війни» та «готовності до війни», а більшість громадян ніби й роки вже рахує, живучи від одного 9 травня до наступного, перебуваючи в екзальтованій «готовності повторити» навряд чи справді осмислену жертвність своїх предків із 1941–1945 років.

Але 1979 року кремлівське керівництво прорахувалося, бо активісти з просоветської Народно-демократичної партії Афганістану «утримувались при владі в будь-якому кишлаку не більше тижня і то лише у тому випадку, якщо їх супроводжували радянські військові підрозділи» (с. 45). Іншими словами, проти експансії виступила більшість населення країни, причому всіх вікових категорій. Звісно, повстанцям допомагали США та інші країни НАТО: озброювали і навчали їх на території Пакистану. Тож, «інтернаціональний обов'язок» чимдалі ставав просто таки міжнародним, і то не тільки для ССРСР. Найважчим став 1984 рік, коли в Афгані найбільше загинуло, було поранено або захворіло солдат ОКСВ. Якраз найбільша – п'ята глава – книги (автори називають її чомусь четвертою) і присвячена воїнам із ОКСВ, облікованих Жашківським районним військкоматом (с. 121–390), хоча відомості подано тільки про 3/4 із них (з-за причин небажання спілкуватися, зокрема). Четверта глава «А якщо впадеш ти на чужому полі» (с. 63–120) присвячена персональним історіям 7 воїнів-«інтернаціоналістів», які загинули в 1981–1990 роках. Тут надibuємо листування з рідними, зображення посвідок про службу, нагород та інші ілюстративні матеріали.

Ще раз наголошу, що упорядники й науковий редактор зробили цінний внесок насамперед в українську історіографію «Війни в Афгані». Попри місцями локальний матеріал, який вони зібрали, – їхня книга дозволяє по-новому поглянути на багато питань недавньої української минувшини і, головню, на те, що Українській Державі потрібно робити сьогодні: в плані виховання своїх громадян та запровадження ефективної системи оборони і безпеки. А все це потрібно: і з огляду на шосту частину видання – «І знову війна» (с. 391–410), і тому, що, на жаль, мусимо жити у відповідності з ще актуальним давньоримським висловом: «Хочеш миру – готуйся до війни!».

У цілому книга, що рецензую, це добрий заділ для всеукраїнського видання, – на що сподіваюся як історик і громадянин. І чим більше ми не зважатимемо на політичну коректність сьогодні, тим менше у майбутньому муситимемо «сідати за столи переговорів» із найманцями-терористами, для яких Батьківщини взагалі не існує.

Сергій Шамара